

Ukrajini nenaviknutih na svoju posebnost, odgovornost prema sebi i svoju samostalnost, te Ukrajina uslijed nejasne samoidentitetske percepcije ostaje uglavljena, a ne smještena, između Zapada i Istoka.

LITERATURA:

1. *Блицер Н.* Російський фактор як чинник внутрішньої політики в Україні // Сприйняття Росії в Україні, Румунії та Республіці Молдова. – К.: Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, 2011. – С. 29-50; 2. *Грюнер Ф.* Антизападні ідеологічні течення в постсовєтській Росії і їх істини // Боротьба Росії проти «чужого елемента»: парадигма антикосмополітизму в російській і совєтській ідеології, Форум нової історії і культури - Русское изд., №1: <http://www1.ku-eichstaett.de/ZIMOS/forum/inhaltruss15.html>; 3. Концепція зовнішньої політики російської федерації, 28.VI.2008.: <http://www.mid.ru/nsosndoc.nsf/0e9272befa34209743256c630042d1aa/cef95560654d4ca5c32574960036cddb?OpenDocument>; 4. *Пахльовська О.* Неоевразизм, кризис русской идентичности и Украина (Часть первая) // Форум нової історії і культури - Русское изд., №1, С.49-86 / <http://www1.kueichstaett.de/ZIMOS/forum/docs/forumruss15/3Pachlovsk.pdf>; 5. *Хмелько В.С.* Лінгво-етнічна структура України: регіональні особливості та тенденції змін за роки незалежності // Наукові записки НАУКМА. – Серія Соціологічні науки – 2004. – Т.32. - С.3-12; 6. *Babić S.* Jezik, etnija i politika // Etničnost, nacija, identitet – Hrvatska i Europa. Institut za migracije i narodnosti, Hrvatsko sociološko društvo, Zagreb pp.191-199; 7. *Kuko S.* Proširena Europska unija: regionalna ili globalna sila? // Europski pokret. – Split, 2006; 8. *Miller A.* The Politics of the Past / A. Miller, *Rossija:vlast' i istoriya iz Pro et Contra*, Carnegie Moscow Center. – Vol.13. – 2009. – Br.34 / History writing and national myth-making in Russia. – Russian Analytical Digest. – Br.72. – P.2-4; 9. *Putnam R.* Kako demokraciju učiniti djelotvornom: Civilne tradicije u modernoj Italiji // Fakultet političkih znanosti. – Zagreb, 2003; 10. *Seals C.* From Russification to Ukrainisation: A Survey of Language Politics in Ukraine // UCLA Journal of Slavic and EastCentral European Studies. – 2009. – Vol.2 / http://georgetown.academia.edu/CorinneSeals/Papers/138711/From_Russification_to_Ukrainisation_on_A_Survey_of_Language_Politics_in_Ukraine.

Кучма О.І. (Київ, Україна)

Прагматичний потенціал емоційно-експресивних часток у німецькій та українській мовах

У статті порівнюються прагматичні функції емоційно-експресивних часток німецької та української мов: комунікативні, когнітивні та дискурсивні. Труднощі оволодіння частинами німецької мови українцями полягають у різній структурованості засобів емоційності у обох мовах та відсутності повних функціональних еквівалентів.

Ключові слова: емоційно-експресивні частки; комунікативні, когнітивні та дискурсивні функції, індивідуальний набір функцій.

В статті порівнюються прагматичні функції емоційно-експресивних часток німецької та української мов: комунікативні, когнітивні та дискурсивні. Труднощі в оволодінні частинами німецької мови українцями заключаються в різній структурованості засобів емоційності в обох мовах та відсутності повних функціональних еквівалентів.

Ключевые слова: *емоціонально-експресивные частицы; коммуникативные, когнитивные и дискурсивные функции, индивидуальный набор функций.*

In the article the pragmatic (communicative, cognitive and discursive) functions of the German and Ukrainian modal particles are compared. German modal particles are difficult for Ukrainian learners to master because of the different structure of the emotionality in the both languages and the leak of full functional equivalents.

Key words: *modal particles; communicative, cognitive and discursive functions; individual function set.*

Центральним напрямом сучасних лінгвістичних студій є дослідження мовної діяльності, вивчення мови у динаміці вживання одиниць різних рівнів у реальних ситуаціях спілкування. З прийняттям у 70-их роках минулого століття філософії мови Дж. Остіна та Дж. Р. Сьорля та поворотом у бік прагматики, коли акт мовлення з людиною-мовцем у центрі став ядром усієї системи мови [6, 231], вчення про частки отримало нові імпульси: якщо в попередніх наукових парадигмах (структуралізм, трансформативна граматики) надфразові аспекти ще не розглядалися, то в теорії мовленнєвих актів емоційно-експресивні частки (далі: ЕЕЧ) набули статусу індикаторів ілокуції висловлювання [19, 18; 9, 30]. Потреби практичного оволодіння ЕЕЧ у зв'язку з їхньою "комунікативною універсальністю" та "високою частотністю в мовленні" [5, 3]) поставили їх у центр інтенсивних досліджень останніх десятиліть (Г. Гельбіг, Е. Генчель, Г. Вайдт, В. Кьотц, М. Догерті, Б. Фрейзер, Й. Даль, В. Гайнріхс, О. Кривоносов, А. М. Іскоз, О. І. Москальська, В. Г. Адмоні, Є. І. Шендельс, Н. А. Торопова, І. Р. Вихованець, Л. В. Бондаренко та ін.). Відомі порівняльні дослідження ЕЕЧ німецької мови з подібним класом часток у французькій, нідерландській, іспанській, турецькій, китайській, японській, російській та багатьох інших мовах, в т.ч. таких екзотичних як тайська (M. Kummer 1981) та апачі (L. Liebe-Harkort 1983). Завданням нашого дослідження і цієї статті зокрема є заповнення існуючої прогалини в німецько-українських порівняльних студіях.

Відомо, що на комунікативному рівні ЕЕЧ виконують різноманітні **функції**. Усі описані на сьогодні функції часток можна об'єднати в такі групи: *комунікативні* (ілокутивні), *когнітивні* та *дискурсивні*.

Під *комунікативними* функціями ЕЕЧ розуміють:

- *вирізнення теми/реми висловлювання та формування комунікативних типів речень* [3, 358; 2]. Вони беруть участь в актуальному членуванні речення [7, 120]. Нове (рема) повідомляється не в ядрі (присудку), якому ЕЕЧ підпорядкована, а в одному з членів, що стоїть справа від ЕЕЧ. Тобто, частка - ад'юнкт присудка - є "вододілом" між групою даного та групою нового [14, 501]. Винятком є лише відкриті (тобто не сталі) сполучення двох часток, де частина теми може стояти між ними, а тим самим після першої з них [17, 292]: *Was hast denn DU schon geleistet?* Рема, як правило, йде слідом за ЕЕЧ [10, 212], точніше після останньої ЕЕЧ в реченні [17, 292], за винятком тих випадків, коли рема чи дієслово, що до неї належить, займають перше місце в реченні;

В українській мові досить часто у функції засобу виділення теми вживається частка *a*, напр.: *А вона/ – зирк, та за мною* (О. Довженко); *А я/ вмиваю руки* (І. Костецький); *А він/, посміхнувшись, виходить в луг* (Б. Олійник). **Більшість часток ремовидільної групи, у тому числі хоч, лише мають здатність виразнювати і тему висловлення, напр.:** *Та хоч скрізь сон/ подивлюся На ту Україну...* (Т. Шевченко); **проте більш типовою для них є функція увиразнення реми, напр.:** *Але вони/ хоч назад вертаються* (У. Самчук) (цит. за [2]).

- функцію підсилення чи інтенсифікації висловлювання [13, 211], поживлення його за рахунок великого емоційного заряду, позначення емоційності речення;

- комунікативно-організуючу та інтерпретуючу функції [16, 140-141]. ЕЕЧ надають мові певної плавності та ідіоматичності, що необхідно для збільшення готовності її носіїв сприймати, розуміти мову іноземця, бо ця готовність тим більша, чим менше мовлення іноземця відхиляється від стандартів - не обов'язково літературної - мови групи її носіїв.

- вираження ставлення мовця до змісту висловлювання [20, 20], яке разом з іншими мовними засобами у реченні конституює обов'язкову для кожного речення конфігурацію ставлення мовця в непропозиційній або ж ілокутивній сфері. Іноді його називають також "ставленням додатково до ілокуції" [15, 286]: напр., ілокутивний акт "вимога" може мати різні емоційні відтінки і свідчити про різне ставлення мовця до ілокуції. З *mal/-no* – це швидше бажання, з *bloss/liushen'* – погроза, а з *doch/ж* – нагадування.

- ЕЕЧ виконують позитивну *соціальну* функцію, несуть із собою певні уявлення про співрозмовників [9, 35 і 55]: носій чи не-носій мови (у мовленні носіїв більше ЕЕЧ і вжиті адекватно), симетричні чи несиметричні стосунки (спілкування людей одного віку чи одного соціального статусу багатше на ЕЕЧ, ніж у молодшого зі старшим, підлеглого з керівником), знайомі чи незнайомі (у незнайомих співрозмовників менше часток), про що вони думають у момент розмови.

При встановленні незнайомими мовцями "статусу" один одного на неформальному рівні, ЕЕЧ сигналізують про "розподіл ролей". Починаючи розмову, мовець в першу чергу намагається осмислити в загальних рисах існуючу ситуацію, щоб вибрати адекватну стратегію вербальної чи невербальної поведінки. Він не нав'язує партнеру якоїсь ролі, тому функція ЕЕЧ для мовця може обмежитися лише початком розмови, і він очікує, що слухач припише їй якесь значення. Однак, останній може інтерпретувати це значення небажаним для мовця чином. Слухач не обов'язково усвідомлює те значення ЕЕЧ, яке мав на увазі мовець, якщо той не сигналізує його ще й інтонацією, наголосом чи вживанням певних типів речень [17, 98]. Очевидно, висловлювання в ілокутивному плані і те, що з нього виходить в перлокутивному плані - це можуть бути різні речі, оскільки відсутня гарантія того, що дія, спрямована часткою як ілокутивним індикатором, досягне своєї мети.

Дискурсивні функції ЕЕЧ полягають у тому, що вони

- вводять висловлювання в текст, в ситуацію мовлення чи в контекст подій:

такі ЕЕЧ як *nun, also* та *nu, ot, to, omož* розпочинають розмову або допомагають мовцю підібрати обірвану нитку розмови: *Es wanderte also eines Tages die Seelenzilli beschwerlich hinunter zum Hof...* [25, 22]. – **Отож**, якогось дня Небесна Цілі важкою ходою зійшла зі свого груня до двору ... (26) або ж: „*Nun sag schon, was du weißt, dachte ich, oder sag, was du entdeckt hast.*“ [23, 379] – **Ну**, годі тобі мовчати, - подумки промовив я, - кажи **вже**, що знаєш чи що помітив (340).

Eben, halt, nun mal та українські сполучення *якраз і, ось так, же* припиняють аргументацію, символічно підводячи ризику під сказаним: *Er lacht. Dann halt ein andermal, sagt er...* [22, 118] – Він сміявся: **”Що ж, тоді іншим разом!”** (134).

- визначають або модифікують мовленнєвий акт (як твердження, заперечення, схвалення, погроза, сумнів тощо);

- членують і спрямовують перебіг спілкування: на початкових стадіях некерованого вивчення мови ставлення мовця до пропозиції речення виноситься за рамки цього речення, напр., замість *“Er kommt wohl nicht”*. – *“Er kommt nicht, ich glaube”* [18, 150], де відношення гіпотетичності/припущення передають експліцитно (до такої експлікації іноді вдаються також у перекладі). Але у певних комунікативних ситуаціях ЕЕЧ не можна випускати, напр., якщо ЕЕЧ *doch* вказує на те, що певне висловлювання чи факт уже раніше згадувалися, вона необхідна з точки зору стратегії розмови [12, 92]. За відсутності історії інтеракції ЕЕЧ виконують контактну функцію, а після встановлення контакту підтримують його.

Когнітивні функції ЕЕЧ можна описати таким чином:

- позначення особливих структур зв'язку, які вбачає мовець в навколишньому світі. Він не “відзеркалює”, а інтерпретує, опрацьовує дійсність [6, 128], а потім „згортає“ певну картину світу/концепт і символічно виражає її через частку-індикатор, передаючи таким чином якусь частину інформації не в пропозиції висловлювання, а ілюктивно. Слухач/партнер отримує сигнал і „розкодує“ його: „*Glaubst du das alles auch, was du mir da erzählst?*“ [21, 99] – **“А ти сам віриш у те, про що тільки-но розповів мені?”** (88)

Як німецька частка, так і її відповідник у формі сполучення часток посилають слухачеві наступний сигнал: мовець сумнівається в тому, що почув, він хоче отримати підтвердження правдивості, налаштовує партнера на ствердну відповідь. Сумнів мовця супроводжується певним докором, який повинен бути спростований партнером.

- Передумовою успішного розкодування невисловленої експліцитно інформації, для порозуміння комунікантів, для безперешкодного протікання комунікації, є їхні спільні мовні та позамовні знання. В цьому зв'язку можна стверджувати, що у мовця є широкий вибір можливостей моделювати тон розмови, оскільки, на відміну від інших засобів виразності, ЕЕЧ передбачають “можливість відступу” [17, 296]. Функція ЕЕЧ полягає у здійсненні спрямованого певним чином впливу на партнера.

- Функція визначення ситуації полягає в тому, що ЕЕЧ можуть вказувати на спільні для комунікантів знання, зокрема, на тільки їм відому історію їхніх попередніх інтеракцій, що створює відповідну – напр., довірливу

– атмосферу розмови. ЕЕЧ імпліцитно, найекономнішим способом адекватно визначають ситуацію мовлення, не описуючи її спеціально лексичними засобами. “Оскільки узагальнений для всіх ЕЕЧ семантичний зміст охоплює прагматичний та комунікативний стан речей, вони актуалізують неактуальну в момент мовлення, минулу комунікацію і загальні попередні знання компетентних у метакомунікативному плані комунікантів і проектують все це на актуальну мовленнєву дію” [11, 281].

Якщо представлені вище загальні функції ЕЕЧ у обох мовах однакові, то індивідуальний набір функцій кожної частки зокрема часто не збігається, що ускладнює або й унеможлиблює пошук еквівалентів, напр., при перекладі. Єдиний словниковий відповідник частки *mal* підсилювально-видільна частка – *но* не передає всього спектра значень і виявлена в перекладах лише в близько 8% випадків, в яких вона не є єдиним засобом вираження спонукання чи заохочення до дії, пор. [4, 82-86]. Дієслово у наказовому способі одержує префікс *по-*, рідше *при-*, *з-*, *с-*: “*постій-но*”, “*послухай-но*”, “*погляньте-но*”, „*присвіти*“, „*з'їж*“, „*спробуй*“ і т.п.), як правило, у мовленнєвих ситуаціях, які мають спокійний, доброзичливий характер. Крім того, німецькій частці протистоять інші різноструктурні мовні засоби: “подвійне” спонукання, тобто повторення дієслова або його синоніми: “*Lies das mal*” [23, 382] – “*Читай, читай*” (343); „*Hol sie mal vom Zug ab...*” [24, 246] – „*ніду й приведи їх з вокзалу*” (244), підсилення певного члена речення за допомогою вищого ступеня порівняння прикметника чи прислівника: “*Jens, du solltest dir mal die Augen reiben.*” [23, 304] – “*Єнсе, протри крапце очі*”.

При особливому емоційному підкресленні прохання у перекладі з'являються підсилювальні ЕЕЧ *лише/лишень/тільки*, і або видільна частка *хоч (бу)*, сполучення підсилювально-видільних *От і...*, *Так ось...* та спонукальна *Ну, ...* на початку речення:

“*Stell dir mal vor, in einer Stadt im Westen hätt es ein junger Arbeiter durchgesetzt, soundso viele Prüfungen zu bestehen.*” [26, 302] – *Ти собі лишень уяви: якби на Заході молодий робітник склав стільки екзаменів (250).*

В конвенціоналізованих спонуканнях типу „*wart (erst) mal ab*“, „*hör mal*“, „*sag mal*“, „*mal sehen*“, в яких ЕЕЧ сприймається як норма, у переважній більшості перекладів будь-які засоби емоційності відсутні. Очевидно, в усному мовленні достатньо лише спонукальної інтонації.

На прикладі цих двох часток можна спостерігати не лише той факт, що набір їхніх функцій не збігається і що кожній з них у відповідно іншій мові протистоять часткові еквіваленти, але й те, що ці еквіваленти можуть перебувати на різних мовних рівнях: морфологічному, лексичному, синтаксичному, просодичному. Дослідження еквівалентів ЕЕЧ української мови в німецькій могли б збагатити наші знання про їхні можливості передачі емоцій на різних мовних рівнях та суттєво доповнити словникові статті часток у двомовних словниках. Практичне значення результати таких порівнянь матимуть, зокрема, для перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Алексеева І.О.* Семантика та прагматика англійських часток: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Ірина Олексіївна Алексеева; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2001. – 198 с.; 2. *Бондаренко Л.В.* Склад та комунікативні функції вторинних часток: автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Людмила Василівна Бондаренко; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. — Кіровоград, 2005. — 20 с.; 3. *Вихованець І. Р., Городенська К. Г.* Теоретична морфологія української мови / І. Р. Вихованець (ред.). — К.: “Пульсари”, 2004. — 398 с.; 4. *Кучма О.І.* Німецькі емоційно-експресивні частки та їх відтворення українською мовою: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.16 “Перекладознавство” / Ольга Іванівна Кучма; Київськ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 214 с.; 5. *Рудак Г.И.* Акцентуирующие частицы в современном немецком языке: автореф. дис. на соискание уч. степ. канд. филол. наук: спец. 10.02.04 “Германские языки” / МГПИИЯ. – Мн., 1989. – 21 с.; 6. *Муцишинська І.В.* Теоретичні засади дослідження текстової категорії модальності у ракурсі теорії мовленнєвої діяльності // Проблеми семантики слова, речення та тексту. Вип.7. – К.: КНЛУ. – 2001. – С. 230-237; 7. *Baunebjerg G., Wesemann M.* Partikelwörterbuch Deutsch-Dänisch, Dänisch – Deutsch // Weydt H. (Hrsg.). Partikeln und Interaktion. – Tübingen: Niemeyer, 1983. – S.119-132; 8. *Helbig G.* Partikeln als illokutive Indikatoren im Dialog // DaF. – 1977. – Heft 1. – S. 30-44; 9. *Helbig G.* Lexikon deutscher Partikeln. – Leipzig: Enzyklopädie, 1994. – 258 s.; 10. *Hentschel E.* Funktion und Geschichte deutscher Partikeln ja, doch, halt und eben. – Tübingen: Niemeyer, 1986. – 321 s.; 11. *Hinrichs U.* Können die Abtönungspartikeln metakommunikativ funktionieren? // Weydt H. (Hg.) Partikeln und Interaktion. – Tübingen: Niemeyer. – 1983. – S. 274-291; 12. *Kärnä A.* Abtönung im Finnischen und im Deutschen // Weydt H. (Hg.) Partikeln und Interaktion. – Tübingen: Niemeyer, 1983. – S. 85-96; 13. *Klappenbach R.* Sprachliche Mittel der Satzbelebung // Forschungen und Fortschritte. – 1966. – № 7. – S. 211-212; 14. *Kriwonosow A.* Die Wechselbeziehung zwischen den modalen Partikeln und der Satzintonation im Deutschen // Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft u. Kommunikationsforschung. – 1965. – №18. – S. 573-585; 15. *Sandig B.* Stilistik der deutschen Sprache. – Berlin/New York: de Gruyter, 1986. – 368 s.; 16. *Steinmüller U.* Akzeptabilität und Verständlichkeit – Zum Partikelgebrauch von Ausländern // Weydt H. (Hg.) Partikeln im Deutschunterricht. Abtönungspartikeln für Lerner des Deutschen. – Heidelberg: Groos. – 1981. – S. 137-149; 17. *Thurmair M.* Modalpartikeln und ihre Kombinationen. – Tübingen: Niemeyer, 1989. – 329 s.; 18. *Vorderwülbecke K.* Progression, Semantisierung und Übungsformen der Abtönungspartikeln im Unterricht DaF // Weydt H. (Hg.) Partikeln im Deutschunterricht. Abtönungspartikeln für Lerner des Deutschen. – Heidelberg: Groos Verlag, 1981. – S. 149-161; 19. *Wunderlich D.* Zur Konventionalität von Sprechhandlungen // Linguistische Pragmatik. – Frankfurt/Main: Peter Lang. – 1972. – S. 18-49; 20. *Zybatow L.* Was die Partikeln bedeuten? Eine kontrastive Analyse Russisch-Deutsch. – München: Otto Sagner, 1990. – 220 s.
- ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:**
21. *Apitz B.* Nackt unter Wölfen / Bruno Apitz. – Halle-Leipzig: Mitteldeutscher Verlag, 1968. – 437 s. [пер. з нім. Н.Гордієнко-Андріанова] *Апіц Б.* Голий серед вовків. – К.: Дніпро, 1981. – 380 с.; 22. *Frisch M.* Stiller / Max Frisch. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1997. – 438 S. [пер. з нім. Є.Попович] *Фріш М.* Штіллер. – Харків: Фоліо, 2006. – 382 с.; 23. *Lenz S.* Deutschstunde. – München: dtv. 1993. – 449 S. [пер. з нім. Ол. Логвиненка] *Ленц З.* Урок німецької. – К.: Радянський письменник. – 1976. – 445 с.; 24. *Otto H.* Zeit der Störche / Herbert Otto. – Berlin/Weimar: Aufbau-Verlag, 1979. – 266 S. [пер. з нім. В.Васильюк] *Отто Г.* Пора лелек. – К.: Молодь, 1981. – 266 с.; 25. *Schneider R.* Schlafes Bruder / Robert Schneider. – Leipzig:

Reclam, 1994. – 204 s. [пер. з нім. Микола Кушнір] *Шнайдер Р.* Сестра сну. – К. : Юніверс, 2002. – 195 с.; 26. *Seghers A.* Vertrauen / Anna Seghers. – Berlin/Weimar: Aufbauverlag, 1968. – 455 s. [пер. з нім. В.Василюк] *Зетерс А.* Довір'я. – К.: «Дніпро», 1977. – 383 с.

Моторний О. (Львів, Україна) **Просторові та часові відношення у відображенні фразеології** **верхньолужицької мови**

У статті розглянуто рецепцію лужицькими сербами двох основних категорій людського буття – «часу» та «простору» через призму фразеології. Зроблено спробу аналізу фразеологічних одиниць верхньолужицької мови, у яких представлено основні характеристики названих вище онтологічних категорій. Зроблено акцент на самобутність верхньолужицької фразеологічної картини світу та особливості метафоризації у фразеології понять «час» та «простір». Статтю написано на матеріалі сучасних даних верхньолужицької фразеографії.

Ключові слова: фразеологія, фразеологічна картина світу, час, простір, свідомість, мовна метафора.

В статье рассмотрена рецепция лужичанами двух основных категорий человеческого сознания - "время" и "пространство" через призму фразеологии. Делается попытка анализа фразеологических единиц верхнелужицкого языка, где представлены основные характеристики онтологических категорий, о которых говорилось выше. Сделан акцент на неповторимости верхнелужицкой фразеологической картины мира и об особенностях метафоризации понятий "время" и "пространство". Статья написана на материале современных данных верхнелужицкой фразеографии.

Ключевые слова: фразеология, фразеологическая картина мира, время, пространство, сознание, языковая метафора.

The article deals with the reception of two categories of human conscience – time and space in Upper Sorbian idioms. The attempt of idiomatic units in Upper Sorbian language with the image of two named ontological categories analysis on Upper Sorbian language material has been done made here. The article was written on the basis of newest data from idiomatic vocabularies.

Key words: conscience, language world picture, idioms, time, space, language image.

Традиційно час вважається однією з основних категорій людської свідомості (разом з такими поняттями, як простір, причина і наслідок, частина і ціле тощо). Як зазначає у своїй праці Л. Даниленко, “Сучасна людина, яка звикла жити, не зводячи погляду з годинника, ставиться до часу зовсім інакше, ніж це робили наші предки, для яких принцип “час-гроші” був просто незрозумілим” [1, 54]. І справді, колись у давнину часовими орієнтирами для людей слугували природні явища та об’єкти: вода, сонце, пісок тощо. Людина сприймає поняття часу багатогранно: час як категорія буття зі своїми внутрішніми законами (онтологічне сприйняття часу – здатність текти, зупинятися, повертатися назад або пришвидшувати свій темп тощо), час як відрізок вічності, у якому проходить життя людини (антропоцентричне сприйняття часу), історичне сприйняття часу